

Teorije zavjere o održivom razvoju u hrvatskim online vijestima

Conspiracy Theories on Sustainable Development in Croatian Online News

Stjepan Lacković¹, Dubravka Perković Brković²

¹Polytechnic of Baltazar Zaprešić, Vladimira Novaka 23, 10290 Zaprešić Croatia, slackovic1@bak.hr

²Polytechnic of Baltazar Zaprešić, Vladimira Novaka 23, 10290 Zaprešić Croatia, dubravka.perkovic.brkovic@bak.hr

Sažetak

U posljednjih nekoliko godina svjedoci smo sve većeg broja teorija zavjere koje dominiraju narativima u području održivog razvoja s potencijalno ozbiljnim posljedicama. Vjerovanja u zavjere imaju destruktivan utjecaj na održivi razvoj. Vjerovanja u teorije zavjere mogu rezultirati društvenim nepovjerenjem, društvenom polarizacijom te vrlo često štetnim ponašanjem. Svrha ovog rada je otkriti i klasificirati glavne teorije zavjere u području održivog razvoja koje kruže u javnoj sferi. Teorija zavjere predstavlja interpretativni okvir i pripovjedni obrazac koji politička zbivanja i šire političke procese objašnjava kao posljedicu smišljenih i naoko nepovezanih aktivnosti tj. tajnih dogovora o izvršavanju nezakonitih ili nemoralnih postupaka. Postoji značajna istraživačka praznina u području teorija zavjere povezanih s održivim razvojem. U ovom radu provedena je kvalitativna analiza sadržaja s ciljem identifikacije i dekonstrukcije najzastupljenijih konspiracijskih narativa. Rezultati pokazuju da su dominantne tematske kategorije zavjereničkih narativa usmjerene na: Agendu 2030, klimatske promjene, hranu i poljoprivredu, migracije, stanovništvo, obrazovanje, rodnu ravnopravnost te urbane politike. Analiza upućuje na postojanje stabilnog i dobro umreženog dezinformacijskog ekosustava koji reproducira prepoznatljive obrasce narativa i argumentacijske strukture. Nalazi rada mogu poslužiti kao empirijska podloga za daljnje istraživanje, ali i za razvoj edukacijskih programa iz područja medijske pismenosti i održivog razvoja.

Ključne riječi

Dezinformacije, Medijska pismenost, Održivi razvoj, Teorije zavjere

Abstract

In the last few years, we have witnessed a growing trend of conspiracy theories dominating narratives in the field of sustainable development, with potentially serious consequences. Conspiracy beliefs can have a significant, destructive impact on sustainable development. When individuals embrace conspiracy theories, it can result in social mistrust, social polarization, and sometimes in harmful behaviors. The purpose of this paper is to detect and classify the main conspiracy theories in the field of sustainable development that circulate in the public sphere. Conspiracy theory represents an interpretive framework and a narrative pattern that explains political events and broader political processes as the result of premeditated and apparently unrelated activities, i.e., secret agreements on the execution of illegal or immoral actions. There is a significant research gap in the field of investigating conspiracy theories related to sustainable development. In this paper, a qualitative content analysis of articles published in online news platforms is undertaken with the objective of detecting and deconstructing the main conspiracy theories on sustainable development. The results show that the dominant thematic categories of conspiratorial narratives focus on: Agenda 2030, climate change, food and agriculture, migration, population, education, gender equality, and urban policies. The analysis indicates the presence of a stable and well-networked disinformation ecosystem that reproduces recognizable narrative patterns and argumentative structures.

The findings of this study can serve as an empirical basis for further research, as well as for the development of educational programs in the fields of media literacy and sustainable development.

Keywords

Conspiracy Theories, Disinformation, Media Literacy, Sustainable Development

Uvod

U posljednjih nekoliko godina svjedoci smo sve većeg broja teorija zavjere koje dominiraju narativima u području održivog razvoja s potencijalno ozbiljnim posljedicama. Vjerovanja u zavjere imaju destruktivan utjecaj na održivi razvoj na način da mogu rezultirati društvenim nepovjerenjem, društvenom polarizacijom te vrlo često štetnim ponašanjem.

Agenda za održivi razvoj 2030, koju su 2015. godine usvojile sve države članice Ujedinjenih naroda, pruža zajednički nacrt za mir i prosperitet za ljude i planet, sada i u budućnosti. Agenda se sastoji od 17 ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals, SDG), koji predstavljaju hitan poziv na djelovanje svih zemalja - razvijenih i zemalja u razvoju - u globalnom partnerstvu. Prema ciljevima održivog razvoja, iskorjenjivanje siromaštva i drugih oblika deprivacija mora biti usklađeno sa strategijama koje unapređuju zdravlje i obrazovanje, smanjuju nejednakost i potiču gospodarski rast. Konačno, sve navedeno mora biti usklađeno s borbom protiv klimatskih promjena i radom na očuvanju oceana i šuma. (United Nations, 2015.)

Od samog usvajanja Agende, ciljevi održivog razvoja predmet su kritika i delegitimiranja i to često u formi teorija zavjere, kako od strane anonimnih aktera, tako i od strane političara i poslovnih ljudi na pozicijama moći. Predstavljajući ciljeve održivog razvoja kao nametanje progresivne agende ili zavjere moćnih grupa, ovi akteri pozivaju svoje sljedbenike da bojkotiraju svako nastojanje za ostvarenjem ovih ciljeva, čime potkopavaju napore vlada i međunarodnih organizacija za promjenom ponašanja relevantnih dionika. U svojim nastojanjima da delegitimiraju politike održivog razvoja, ovi akteri često posežu za teorijama zavjere koje postaju viralne i slobodno cirkuliraju medijskim prostorom. Ovi akteri posebno se uspješno služe novim društvenim (internetskim) platformama.

Naime, pojava interneta i njegovo rašireno korištenje u zadnjih tridesetak godina iz temelja su promijenili način na koji se ljudi danas informiraju, zadržavaju, posluju i druže. Središnji akteri u ovome novome informacijskom okruženju postaju online platforme, poput društvenih mreža i tražilica, koje "posreduju sadržaje koje proizvode njihovi korisnici, među kojima su i mediji, i to algoritamskim, a ne uredničkim odlukama te vođeni primarno komercijalnim, a ne javnim interesom" (Grbeša Zenzerović i Nenadić, 2022:7). Ovaj novi informacijski kontekst rezultirao je informacijskim poremećajem u kojemu je

građanima teško razlikovati vjerodostojnu od obmanjujuće informacije, što predstavlja veliku prijetnju suvremenim demokratskim sustavima.

Posebnu opasnost po funkcioniranje demokratskih društava čini sve veća pojava dezinformacija. Europska komisija dezinformaciju definira kao "stvarenje, predstavljanje i širenje dokazano lažnih ili obmanjujućih informacija u svrhu ekonomske dobiti ili namjernog obmanjivanja javnosti, a koje mogu proizvesti štetu javnosti. Takva šteta može uključivati potkopavanje demokratskih procesa ili prijetnje javnim dobrima kao što su zdravlje, okoliš i sigurnost". (Europska komisija, 2018). Dezinformacije ne samo da potkopavaju povjerenje javnosti i remete društveni poredak, već dovode do pogrešnih odluka, društvenih podjela i sukoba, što otežava normalno funkcioniranje i napredak suvremenih društava. (Yuan i sur., 2023).

U ovome radu teorije zavjere shvaćaju se kao forma putem koje se plasiraju dezinformacije vezane za održivi razvoj. Dakle, teorije zavjere tretiraju se kao jedan od instrumenata kojim protivnici održivog razvoja nastoje delegitimirati nastojanja međunarodnih i lokalnih aktera za postizanjem ciljeva održivog razvoja.

Dobar primjer kako teorije zavjere potkopavaju nastojanja različitih aktera u postizanju održivog razvoja je slučaj s klimatskim promjenama. Tijekom posljednjih sto pedeset godina, klimatolozi su izgradili poprilično jasniju sliku o tome kako se Zemljina klima mijenja pod utjecajem emisija stakleničkih plinova koje nastaju izgaranjem fosilnih goriva. Dakle, ogroman postotak klimatologa¹ slaže se da ljudska aktivnost uzrokuje globalne klimatske promjene na načine koji će imati štetne posljedice i za okoliš i za čovječanstvo. Ovaj široki znanstveni konsenzus u oštroj je suprotnosti s rasprostranjenim vjerovanjem u javnosti mnogih zemalja da je znanstveni narativ o klimatskim promjenama prevara.

Svrha ovog rada je otkriti i klasificirati glavne teorije zavjere u području održivog razvoja koje kruže u javnoj sferi. U ovom radu proveda se kvalitativna analiza sadržaja članaka objavljenih na hrvatskim online novinskim platformama s ciljem otkrivanja i dekonstrukcije glavnih teorija zavjere o održivom razvoju. Rezultati pokazuju da su dezinformacijski ekosustavi u Hrvatskoj relativno stabilni i sastoje se od niza online platformi za vijesti koje šire teorije zavjere vezane uglavnom uz zelenu agendu, klimatske promjene, migracije, znanost, obrazovanje, hranu i rodnu ravnopravnost.

¹ <https://www.znanost-klima.org/tag/mitovi/>

1. Teorije zavjere

Pojam "teorija zavjere" prvi je popularizirao filozof Karl Popper 1950-ih godina (Coady, 2021) te je ustvrdio kako je "zavjerenički sindrom konstanta u civilizacijama". (Eco, 2015) Od tog vremena, nazvati neko objašnjenje događaja "teorijom zavjere" znači implicirati da je to objašnjenje laž i da su ljudi koji u nju vjeruju iracionalni ili zlonamjerni. (Coady, 2021). Teorije zavjere, osim što se smatraju lažnima i proizvodima iracionalnosti, nanose društvenu štetu na brojne načine. Teorije zavjere doprinose potkopavanju povjerenja u političke institucije, a ponekad igraju ulogu i u motiviranju političkog nasilja. (Koper, 2024)

Prema Hrvatskoj enciklopediji, zavjera ili urota je "tajno i izvaninstitucionalno djelovanje skupine ljudi ili članova neke organizacije, najčešće s ciljem promjene postojećega političkog stanja koja se ne može postići legalnim putem. Urota se može očitovati u različitim oblicima djelovanja, od ubojstva određene osobe, najčešće vladara ili nositelja vlasti, do namjernog uskraćivanja ili iskrivljavanja određenih informacija." (Hrvatska enciklopediji, n.d.). Pojednostavljeno, "zavjere su planovi koje u tajnosti provode male skupine moćnih ljudi, a koji nanose štetu općem dobru." (Uscinski i sur, 2017). Zavjere postoje i koncept se odnosi na stvarne, aktualne događaje.

S druge strane, teorija zavjere je „interpretativni okvir i pripovjedni obrazac koji politička zbivanja i šire političke procese objašnjava kao posljedicu smišljenih i naoko nepovezanih aktivnosti tj. tajnih dogovora o izvršavanju nezakonitih ili nemoralnih postupaka. (Blanuša, 2011.). Prema Hrvatskoj enciklopediji, "tzv. teorije urote (zavjere) polaze od shvaćanja da u političkim odnosima, osobito na globalnoj razini, »ništa nije slučajno«, odnosno da iza svakoga ili većine društvenih i političkih događaja koji izgledaju kao da se događaju prirodno stoji nečija tajna odluka ili djelovanje." (Hrvatska enciklopediji, n.d.). Prema Uscinskom i suradnicima, teorija zavjere je "objašnjenje povijesnih, sadašnjih ili budućih događaja ili okolnosti koje kao glavni uzročni faktor navodi malu skupinu moćnih osoba, zavjerenika, koji djeluju u tajnosti za vlastitu korist ili protiv općeg dobra." (Uscinski i sur, 2017). Sve navedene definicije konceptualiziraju teorije zavjere prvenstveno kroz prizmu epistemologije, tj. teorija zavjera se shvaća kao posebna vrsta tvrdnje o istini.

U pravilu, teorije zavjere pokušavaju objasniti događaje kao tajne planove moćnih ljudi. Važno je naglasiti da nije svaka tvrdnja o tajnom i štetnom djelovanju moćnih ljudi netočna. Neke od najčuvenijih novinarskih priča bavile su se upravo razotkrivanjem

raznih oblika zloupotrebe moći i političkog položaja. Do stvaranja teorija zavjere dolazi onda kada se sama pretpostavka o takvom štetnom djelovanju predstavlja kao činjenica, bez da se za tu tvrdnju podastru bilo kakvi dokazi.

Dakle, prave zavjere ili urote doista postoje i one se otkrivaju *konvencionalnim razmišljanjem* – zdravom skepsom prema službenim iskazima uz pažljivo razmatranje dostupnih dokaza i uz nastojanja za dosljednosti i koherentnosti. (Lewandowski i sur 2018). S druge strane, *zavjereničko razmišljanje* kreće vjerom u istinitost određene teorije zavjere. Zavjereničko razmišljanje odlikuje se prenaglašenom skepsom prema svim informacijama i dokazima koji se ne uklapaju u danu teoriju te prenaglašavanje dokaza koji podupiru preferiranu teoriju. Također, zavjereničko razmišljanje u pravilu odlikuju nekonzistentnost, kontradiktornost i logička nevaljanost. (Lewandowski i Cook, 2020). Dakle, teorije zavjere ne slijede standarde konvencionalnog znanstvenog razmišljanja i ne prolaze testove konvencionalnog znanstvenog razmišljanja. Zaključno, dok se zavjera ili urota odnosi na stvarni događaj, teorija zavjere odnosi se na zavjereničku percepciju koja može, ali i ne mora biti istinita.

Jedna od ključnih karakteristika teorija zavjere je da one nemaju potporu u dokazima koji bi izdržali provjeru. (Lewandowski i Cook, 2020, str. 3). Naime, konvencionalnu ljudsku spoznaju možemo tretirati kao uređaj za razotkrivanje istine. S druge strane, nekonvencionalni oblici spoznaje, poput teorija zavjere i vjerovanja u paranormalno, smatraju se manje prikladnima kao uređaj za praćenje i razotkrivanje stvarnosti i istine. (Lewandowski i sur, 2018). Postavlja se pitanje standarda koji bi se mogli koristiti za procjenu vjerojatne istinitosti ili lažnosti teorije zavjere.

Neil Levy (2007) u svom je radu implementirao standard za razlikovanje stvarne zavjere od teorije zavjere. Levy tvrdi da su institucionalne mreže istraživača obučeni za procjenu tvrdnji o znanju, s metodama i rezultatima javno dostupnima za provjeru, najprikladnije za utvrđivanje postojanja teorija zavjere. Primjerice, teorije koje sugeriraju da je američki predsjednik John Kennedy ubijen kao dio zavjere, a ne od strane usamljenog napadača, teorije su zavjere jer te teorije nisu usvojili odgovarajući epistemološki/znanstveni autoriteti. Teorije koje osporavaju trenutni znanstveni konsenzus o klimatskim promjenama spadaju u kategoriju teorija zavjere i zato što ne postoji institucija koja odgovara Levyjevoj definiciji, a koja je pronašla dokaze o takvoj zavjeri (Uscinski i sur, 2017). Pravi epistemološki autoritet za klimatske promjene - klimatolozi - u velikoj

mjeri tvrde da su antropogene klimatske promjene stvarne. Stoga teorije koje tvrde da su klimatske promjene prevara ostaju teorije zavjere: optužujuće i sumnjičave, a ne prihvaćeno znanje. (Uscinski i sur, 2017)

S obzirom da teorije zavjere ne nude dokaze za iznesene tvrdnje, u pravilu sadrže neku od medijskih manipulacija poput dezinformacija, misinformacija ili malinformacija. Za teorije zavjere je također karakteristično da se grade na logički neispravnim zaključcima, manipulativnim argumentima, pseudoistraživanjima i pseudoznanosti.

Teorije zavjere teško je pobijati racionalnim argumentima. Naime, u pravilu se radi o argumentima koji pretendiraju na znanje, a zapravo su zasnovani na nečemu što bi se najlakše moglo klasificirati kao vjerovanje. U literaturi koja se bavi teorijama zavjere koristi se termin *vjerovanje u zavjeru* ili *zavjerenički stav*, a odnosi se na nečije vjerovanje u određenu teoriju zavjere ili određeni skup teorija zavjere. Dakle, teorije zavjere koriste argumente koji su sličniji vjerovanjima nego činjenicama. Korištenje takvih vjerovanja kao argumenata zaustavlja smislenu raspravu i dijalog. Kako je primijetio američki filozof Richard Rorty, kada religijske argumente upotrebljavamo u razgovorima izvan svoje religijske zajednice, oni funkcioniraju kao „ono što zaustavlja razgovor“ (Rorty, 2021) Na istome je tragu i Umberto Eco koji kaže kako su „najbolje zavjere one koje nitko ne može pobiti.“ (Eco, 2015)

2. Teorije zavjere i održivi razvoj

U Agendi za održivi razvoj 2030 koju su donijeli Ujedinjeni narodi 25. rujna 2015. utvrđen je opći okvir za postizanje održivog razvoja do 2030. godine. Okvir sadrži 17 ambicioznih ciljeva održivog razvoja i 169 povezanih specifičnih ciljeva za države i druge dionike. Glavna nit vodilja ove Agende je da okončanje siromaštva i drugih deprivacija mora ići ruku pod ruku sa strategijama koje poboljšavaju zdravlje i obrazovanje stanovništva, koje smanjuju nejednakost i potiču gospodarski rast, a sve to uz rješavanje klimatskih promjena i rada na očuvanju okoliša. (UN, 2015). UN smatra kako je održivost globalna zadaća koju uglavnom trebaju ispuniti nacionalne vlade na način da implementiraju održive prakse u domene koje su pod njihovom ingerencijom i da učine pritisak na privatni sektor da također uskladi svoje poslovanje s održivim praksama. Koncept održivosti u ovome dokumentu obuhvaća tri dimenzije: ekološku, društvenu i ekonomsku. Trodimenzionalnost koncepta održivosti utjelovljena je i u definiciji održivosti koju

su usvojili Ujedinjeni narodi u Agendi za razvoj te glasi: „Razvoj je višedimenzionalni pothvat za postizanje više kvalitete života za sve ljude. Gospodarski razvoj, društveni razvoj i zaštita okoliša međusobno se osnažujuće komponente održivog razvoja“ (UN, 1997).

Istraživanja u području održivosti u sve tri dimenzije u značajnom su porastu tijekom posljednja tri desetljeća, zahvaljujući mnoštvu problema i inovacija za njihovo rješavanje. Na razini Europske unije postignut je Europski zeleni dogovor (eng. *European Green Deal*) čiji je cilj da Europa postane prvi klimatski neutralni kontinent do 2050. Mjere Zelenog dogovora kreću se od ambicioznog smanjenja emisija štetnih plinova, ulaganja u istraživanja i inovacije u području održivog razvoja, pa do očuvanja europskog prirodnog okoliša.

Jedan od važnijih ciljeva UN-a je iskorijeniti glad, postići sigurnost opskrbe hrane, poboljšati prehranu te promicati održivu poljoprivredu do 2030. godine. Ovaj cilj zahtijeva transformaciju globalnih prehrambenih sustava kako bi se osiguralo da svi imaju pristup sigurnoj i hranjivoj hrani tijekom cijele godine, promicanjem održivih proizvodnih sustava, udvostručenjem produktivnosti malih proizvođača, ulaganjem u infrastrukturu i smanjenjem trgovinskih prepreka. Postizanje toga zahtijeva međunarodnu suradnju i sustavne promjene kako bi se stvorili otporni, pravedni i ekološki prihvatljivi prehrambeni sustavi. Dakle, ne možemo se boriti protiv siromaštva ako se ujedno ne borimo i protiv klimatskih promjena koje utječu na globalnu opskrbu hranom. Ovaj aspekt ukazuje na međusobnu povezanost i međusobnost svih 17 globalnih ciljeva UN-ove Agende 2030.

UN također potiče implementaciju programa koji promiču raznolikost, jednakost i uključenost (Diversity, Equity, Inclusion, DEI) ciljem „smanjenja nejednakosti uz poštivanje ljudskih prava i smanjenje diskriminacije na radnome mjestu, tržištu i zajednici“ (UN Global Compact, n.d.). Raznolikost, jednakost i uključenost su različiti, ali komplementarni koncepti. Od poslovnih subjekata se očekuje da implementiraju sva tri aspekta kako bi se iskoristile sve prednosti raznolike, pravedne i uključive radne snage koja doprinosi nizom vještina, znanja i iskustva.

Cilj br. 5 Agende 2030 je i rodna ravnopravnost koja predstavlja osnovu za većinu ostalih ciljeva i stoga bi ga se trebalo promatrati kao bitan uvjet za postizanje bilo kojeg dugoročnog političkog, gospodarskog, ekološkog ili društvenog cilja. Ravnopravnost spolova nije samo temeljno ljudsko pravo, već i nužan temelj za miran, prosperitetan i održiv svijet.

Upravo dezinformacije i uz njih vezane teorije zavjere predstavljaju sve veći izazov ovim nastojanjima za dostizanjem održivijih načina funkcioniranja suvremenih društava. (Vasist i Krishnan, 2023). Raširenost dezinformacija i teorija zavjere može se najbolje ilustrirati na primjeru klimatskih promjenama. Klimatske promjene vjerojatno će uzrokovati ekstremne vremenske prilike, dovesti velik broj životinjskih i biljnih vrsta u opasnost od izumiranja i povećati cijene osnovnih prehrambenih proizvoda. Simulacije predviđaju porast temperature od 1,5-5°C do kraja 21. stoljeća (Tollefson, 2020). Iako predstavlja hitan problem koji zahtijeva brzu i značajnu akciju na različitim razinama upravljanja, adekvatna procjena i suočavanje s ovim izazovima ugroženi su upravo širenjem dezinformacija. Iako postoji značajan znanstveni konsenzus da je klimatske promjene uzrokovao čovjek svojim djelovanjem (Cook, 2020), postoje ljudi koji su skloni klimatskim mitovima (npr. "Klima se i prije mijenjala" ili "To je sve zbog sunca") i teorijama zavjere ("Klimatske promjene velika su prevara") čime negativno utječu na javno mnijenje i potkopavaju napore vlada i međunarodnih organizacija za promjenom ponašanja relevantnih dionika.

Uscinski i suradnici (2017) ukazuju na četiri veze između mišljenja o klimatskim promjenama i djelovanja koja ublažavaju ili pogoršavaju opasnosti od klimatskih promjena: (1) veza koju demokracija stvara između javnog mnijenja i javne politike, (2) veza između mišljenja o klimatskim promjenama i pojedinačnih djelovanja, (3) veza između retorike o klimatskim promjenama i provođenja znanstvenih uputa te (4) veza između optužbi za zavjeru i političkog nedjelovanja.

Prema studiji Jolleyja i Douglasa (2014), izloženost teorijama zavjere značajno smanjuje namjeru ljudi za političkim angažmanom. Prema istoj studiji, izloženost teorijama zavjere smanjuje napore ljudi da minimiziraju svoj ugljični otisak. Ovi nalazi ukazuju na to da teorije zavjere mogu imati potencijalno značajne društvene posljedice prvenstveno poticanjem osjećaja nemoći, nesigurnosti i razočaranja političkim sustavom i nepovjerenjem u državne i međunarodne institucije. Prema Uscinskom i suradnicima, akteri koji i dalje niječu klimatsku znanost - dijelom pozivajući se na teorije zavjere - odigrali su ključnu ulogu u blokiranju politika namijenjenih ublažavanju učinaka klimatskih promjena. (Uscinski i sur, 2017).

Osnovno je polazište ovoga rada da dezinformacije i uz njih povezane teorije zavjere prijete nastojanjima suvremenih društava u nastojanjima da se dostignu ciljevi Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama i da se dostignu ciljevi održivog razvoja.

Laži u formi teorija zavjere obeshrabruju građane od implementiranja održivog ponašanja poput recikliranja ili smanjenja emisija ugljika. Unatoč ekstremnim vremenskim prilikama i znanstvenom konsenzusu, ljudi diljem svijeta (21% u Indoneziji; 16% u Meksiku; 14% u Australiji) i dalje vjeruju da klimatske promjene nisu stvarne ili da ljudi nisu odgovorni za njih (Statista, 2020). Jednako tako, teorije zavjere smanjuju povjerenje ljudi u institucije koje pokušavaju ostvariti održivi razvoj. Više od polovice ljudi vjeruje da vladini čelnici pokušavaju obmanuti stanovništvo lažima ili da pretjeruju brigom za održivi razvoj. (E-delman Trust Barometer, 2022)

Uz iznimku klimatskih promjena, rijetke su studije koje se bave problemom teorija zavjere vezanih za područje održivosti zbog čega izostaju sveobuhvatne strategije i inicijative usmjerene na njihovo suzbijanje.

3. Istraživanje

3.1. Metodologija istraživanja

U ovome radu provedena je kvalitativna analiza sadržaja članaka objavljenih na online novinskim platformama s ciljem identifikacije, interpretacije i klasifikacije teorija zavjere vezanih uz održivi razvoj. Uključuje kodiranje tekstova, identifikaciju obrazaca i formiranje tematskih kategorija. U istraživanju su se koristile provjerene informacije koje su objavljene na platformi Točno tako. Točno tako je suradnička platforma koja objedinjuje i objavljuje informacije provjerene u okviru projekata koji su financirani u okviru NPOO mjere „Uspostava sustava provjere točnosti informacija“. Na platformi se objavljuju, razvrstavaju i arhiviraju sve informacije koje su provjerili neovisni *fact-checkeri*. Fokus istraživanja bio je na teorijama zavjere koje se odnose na održivi razvoj. Jedinicu analize činili su: pojedinačni članci, objave na portalima i medijski izvještaji koji zadovoljavaju sljedeće uvjete: a) iznose se neistinite ili neprovjerljive informacije (o nekoj pojavi, događaju ili osobi) i b) predstavljaju se kao dio ili rezultat skrivenog plana ("zavjere") skupine moćnika s c) štetnim posljedicama po stanovništvo.

U analizu su uključeni sadržaji objavljeni u razdoblju od 2023.–2025. godine, a uključeno je više od 100 članaka koje su *fact-checkeri* označili kao teorije zavjere vezane uz aspekte održivog razvoja. Uzorak je namjerno odabran jer su u istraživanje uključeni samo oni sadržaji koji izravno zadovoljavaju kriterije za teorije zavjere. Analiza je provedena u tri faze: 1) izdvojene su sve tvrdnje koje upućuju na zavjerenički

okvir, uključujući motive aktera, pretpostavljene posljedice i retoričke obrasce; 2) kodovi su zatim grupirani u šire kategorije prema tematskim područjima: klima, hrana, migracije, Agenda 2030, obrazovanje, stanovništvo, rodna ravnopravnost, urbane politike; 3) definirano je osam dominantnih tematskih kategorija teorija zavjere, koje su zatim detaljno analizirane u dijelu Rezultati.

Nakon što su vijesti ili izvještaji s online novinskih portala analizirani prema gore navedenom kriteriju, izdvojene su glavne teorije zavjere koje cirkuliraju online medijskim prostorom u Hrvatskoj. Rezultati u predstavljeni na način da je izdvojen glavni konspiracijski narativ sa kodovima i tematskim cjelinama, dan je primjer vijesti ili izvještaja koji odgovara zasebnoj teoriji zavjere, te je na kraju napravljena dekonstrukcija teorije zavjere, tj. navedene su činjenice u obliku analitičkih interpretacija koje pobijaju navode iz zasebnih teorija zavjere.

3.2. Rezultati istraživanja

Analizom više od 100 članaka objavljenih na platformi Točno tako u razdoblju 2023.–2025. godine, identificirano je osam dominantnih tematskih kategorija teorija zavjere povezanih uz područje održivog razvoja. Tematske kategorije definirane su na temelju analitičkog kodiranja i učestalosti pojavljivanja određenih konspiracijskih obrazaca. Sve identificirane teorije zavjere dijele tri strukturne karakteristike: postojanje moćne, skrivene i koordinirane skupine aktera; dodjeljivanje zlonamjerne namjere tim akterima; navođenje ozbiljnih posljedica po stanovništvo ili društveni poredak. Osim navedenog, u svim teorijama prisutni su i retorički elementi „pseudodokaza“, pozivanja na emocionalne okidače (strah, moralna panika, osjećaj gubitka kontrole) te pretpostavka da je „službeni narativ lažan“. U nastavku prikazujemo tematske kategorije, svaku s analizom dominantnih kodova, narativnih struktura i funkcija.

TEORIJE ZAVJERE VEZANE ZA AGENDU 2030

Dominantni narativi (kodovi): „Globalisti ukidaju suverenitet“; „Agenda je sredstvo za uspostavu totalitarne vlasti“; „Institucije UN-a planiraju centraliziranu kontrolu“.

Ova kategorija bila je najzastupljenija u analiziranom korpusu. U člancima se Agenda 2030 prikazuje

kao alat za uspostavu globalnog autoritarnog poretka, pri čemu se međunarodne organizacije (UN, WHO, WEF) prikazuju kao akteri koji žele nadzirati nacionalne vlade i ukinuti demokratski proces.

Tematski obrasci: demonizacija međunarodnih institucija (kodovi: „globalne elite“, „skriveni plan“, „marionetske vlade“); pretjerano pojednostavljivanje kompleksnih politika (ciljevi održivog razvoja interpretiraju se kao „tajni plan digitalne kontrole“; upotreba pojma „globalizam“ bez sadržajnog objašnjenja.

Primjeri: „Iza utopijskih slogana o sveopćoj sreći i blagostanju kriju se radikalne ideologije i napadi na život, obitelj, naša temeljna prava i slobode, te suverenitet nacionalnih vlada.“²; „Posljedice ovih odluka su te da će naše vlade postati fasade, a državne vlasti izabrane u demokratskim procedurama samo će provoditi preporuke „stručnjaka“ koji ne snose odgovornost za vlastite postupke odluke i nad kojima nemamo kontrolu.“³; „Agenda 2030 dio je plana za uspostavu svjetske kontrole putem digitalizacije unutar Četvrtre industrijske revolucije, s ciljem stvaranja totalitarnog režima.“⁴

Analitička interpretacija: Agenda 2030 rezultat je konsenzusa koji su svjetski čelnici postigli 2015. godine. Nijedan od 17 ciljeva održivog razvoja ne podrazumijeva prijenos suvereniteta na bilo koju međunarodnu instituciju. Umjesto toga, oni predstavljaju dobrovoljne obveze koje su preuzele pojedine države. Ovaj narativ funkcionira na principu binarne opozicije (globalisti vs. narod), čime potkopava legitimitet međunarodne suradnje – ključnog elementa održivog razvoja. Takav diskurs pridonosi nepovjerenju u institucije i otporu prema održivim politikama, osobito klimatskim mjerama i politikama jednakosti.

TEORIJE ZAVJERE O KLIMATSKIM PROMJENAMA

Dominantni narativi (kodovi): „Klimatske promjene su izmišljotina“; „Net Zero agenda temelji se na lažnim dokazima“; „Klimatske mjere su politički projekt za kontrolu stanovništva.“

U ovoj kategoriji najčešće se delegitimiraju znanstveni konsenzusi, osobito oni koji se odnose na antropogene klimatske promjene.

Tematski obrasci: pozivanje na pseudoznanstvene izvore (npr. izolirane tvrdnje pojedinaca suprotne IPCC-u); negiranje stručnog konsenzusa (iako više od 97% klimatologa potvrđuje antropogene promjene⁵); retorika otpora prema „ekološkim restrikcijama“.

² <https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/12/54261/>

³ <https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/12/54261/>

⁴ https://tocnotako.hr/clanak/Agenda-2030-skup-je-mjera-za-odrzivi-razvoj-a-ne-za-uspostavljanje-totalitarizma-u-svijetu_DU-CHECK/221

⁵ <https://www.znanost-klima.org/tag/mitovi/>

Primjeri: "Težnja prema Net Zero-u potaknuta je mitom o klimatskim promjenama i temelji se na delikatno uravnoteženoj hrpi pseudoznanstvenih dokaza i lažnih vijesti koje koriste profesionalni propagandisti i vješti zavjerenici kako bi održali ideju da fosilna goriva prijete našem svijetu, pa i našoj egzistenciji kao čovječanstva."⁶

Analitička interpretacija: Cilj ovih narativa jest stvoriti dojam da su klimatske politike neutemeljene, nelegitimne ili štetne unatoč činjenici da se Ogroman postotak klimatologa⁷ slaže se da ljudska aktivnost uzrokuje globalne klimatske promjene na načine koji će imati štetne posljedice i za okoliš i za čovječanstvo. Na taj način se mobilizira otpor prema mjerama koje zahtijevaju društvene i ekonomske prilagodbe (energetska tranzicija, smanjenje emisija, promjene u potrošnji).

TEORIJE ZAVJERE O HRANI

Dominantni narativi (kodovi): „UN želi zabraniti mesnu industriju“; „Poljoprivrednici se uništavaju kako bi se uvela kontrola hrane“; „Ljude se planira hraniti insektima“.

Ove teorije najčešće se nadovezuju na strah od promjene prehrambenih navika te sentimentalnu percepciju tradicionalne poljoprivrede.

Tematski obrasci: pogrešno tumačenje ciljeva održive poljoprivrede; generalizacija mjera koje se odnose na industrijsko stočarstvo; moralna panika oko „zamjene mesa insektima“.

Primjeri: "Psihopatske elite (Rockefeller fondacija i Bill&Melinda Gates fondacija, WEF, UN, USAID) rade sve da unište poljoprivrednike, jer nas žele učiniti ovisnima o njihovoj „hrani“."⁸

Analitička interpretacija: Ovi narativi koriste emocionalne okidače i stvaraju otpor prema tranziciji prehrambenih sustava, iako nijedan UN dokument ne zagovara zabranu konzumacije mesa. Dezinformacije o „zabrani mesa“ često se preuzimaju iz međunarodnih desničarskih online ekosustava.

TEORIJA O VELIKOJ ZAMJENI STANOVNIŠTVA

Dominantni narativi (kodovi): „Migracije su organizirane kako bi se zamijenilo europsko stanovništvo“; „Liberalne elite planiraju demografsku transformaciju“^{9,10}

Ovo je izrazito raširen globalni narativ koji se u hrvatskom kontekstu pojavljuje s lokalnim modifikacijama („pražnjenje Hrvatske“, „uvoz radne snage kao planirana zamjena“).

Tematski obrasci: spajanje migracija i sigurnosnih prijetnji; uokvirivanje migracija kao „projekta“, a ne društvene posljedice globalnih procesa; eliminacija strukturalnih uzroka (ratovi, siromaštvo, klima).

Primjeri: "Hrvatska se ne prazni slučajno, na djelu je zamjena stanovništva i naša nacionalna sigurnost je ugrožena!"¹¹; "Radi se o posljedici ideološke agende liberalnih elita koje promiču masovne migracije s jedne strane, a nizak natalitet domicilnog stanovništva s druge strane."¹²

Analitička interpretacija: Ovaj narativ potiče etničku polarizaciju i nepovjerenje prema institucijama koje reguliraju migraciju. Time se direktno suprotstavlja SDG 10 (smanjenje nejednakosti) i SDG 16 (inkluzivne institucije). U Agendi 2030. navodi se da su migracije „snažan pokretač održivog razvoja i uključivog rasta“. Prema Agendi 2030, migracije mogu pozitivno utjecati na postizanje nekoliko ciljeva održivog razvoja, poput smanjenja siromaštva, poboljšanja obrazovanja ili smanjenja nejednakosti. Što se tiče migracija, Međunarodna organizacija za migracije naglašava da su sukobi i siromaštvo glavni uzroci koji prisiljavaju ljude da napuste svoje domove u potrazi za dostojanstvom i sigurnošću.

TEORIJA O SMANJENJU STANOVNIŠTVA

Dominantni narativi (kodovi): „Agenda 21 predviđa depopulaciju“; „Globalne elite planiraju prepoloviti svjetsku populaciju“; „Smanjenje stanovništva provodi se kroz hranu, cjepiva, GMO, kemikalije i tehnologiju“; „5G/6G, chemtrails i aditivi služe kao sredstva kontrole i eliminacije stanovništva“.

⁶ <https://lupa.lupiga.com/politika-i-drustvo/klimatske-promjene-nisu-mit-koji-poticu-klimatski-ludaci>

⁷ <https://www.znanost-klima.org/tag/mitovi/>

⁸ <https://www.odrzivaistina.hr/2025/06/03/dezinformacije-na-tanjuru/>

⁹ <https://faktograf.hr/2025/02/18/mit-o-velikoj-zamjeni-stanovnistva/>

¹⁰ https://tocnotako.hr/clanak/Teorija-velike-zamjene-stanovnistva-kao-sredstvo-mobilizacije-politicke-podrske-u-Hrvatskoj_ATENA/1026

¹¹ <https://faktograf.hr/2023/06/12/velika-zamjena-stanovnistva-u-hrvatskoj-plan-nije-problem-plana-nema/>

¹² <https://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanova/44306-zamjena-stanovnistva-teorija-ili-praksa.html>

Ova tematska kategorija povezuje elemente ekoloških politika, javnog zdravlja, tehnološkog razvoja i demografskih trendova u jedan ujedinjeni narativ o globalnom planu depopulacije. Za razliku od ostalih kategorija, ovaj tip narativa obično uključuje širok spektar pseudoznanstvenih tvrdnji, pri čemu se različiti društveni i tehnološki procesi interpretiraju kao sredstva ostvarenja navodne zavjere.

Tematski obrasci: pogrešno tumačenje međunarodnih dokumenata; Agenda 21 interpretira se kao dokument koji „nalaže smanjenje stanovništva“, iako u stvarnosti riječ je o neobvezujućem programu održivog upravljanja resursima; kodovi: „skriveni plan“, „globalna kontrola“, „depopulacija kao cilj“; spajanje nepovezanih fenomena u jednu narativnu cjelinu – navodi se da depopulaciju navodno provode: trovanjem vode, plastičnom ambalažom, cjepivima, GMO hranom, *chemtrailsima*, 5G/6G mrežoe. Sve je obuhvaćeno logikom „kumulativne teorije zavjere“, gdje se više nepovezanih procesa interpretira kao dio jedinstvenog plana; korištenje apokaliptične retorike; oslanjanje na pseudoznanstvene tvrdnje posebno prisutno u segmentima vezanima uz genetiku, javno zdravlje i tehnologiju (kodovi: „otrov“, „sterilnost“, „tihi genocid“).

Primjeri: „Cilj Agende 21 je smanjenje stanovništva, kako su sami autori Agende 21 napisali. Ciljevi smanjenja su javni, prepoloviti populaciju stanovništva do 2050. godine. Navedeni ciljevi se ostvaruju ekonomijom, trovanjem vode, korištenjem plastične ambalaže, trovanjem hrane s raznim kemikalijama, trovanjem ljudske populacije sa cjepivom, posebno djece, korištenjem GMO hrane koja sada ima dodanu sterilnost, a kasnije može imati dodane razne bolesti koje će uzrokovati epidemije i visoku smrtnost stanovništva, zaprašivanjem (*chemtrails*), zračenjem 5G i 6G mrežom.”¹³

Analitička interpretacija: Agenda 21¹⁴ neobvezujući je dokument Ujedinjenih naroda iz 1992. koji ima za cilj postići globalni održivi razvoj uravnoteženjem gospodarskog rasta i zaštite okoliša. Iako se u dokumentu tematizira rast stanovništva, pristup Agende 21 usmjeren je na rješavanje navika potrošnje i promicanje obrazovanja i pristupa planiranju obitelji kako bi se utjecalo na dinamiku stanovništva, a ne na smanjenje. U Agendi 2021 stoji da „rast svjetske populacije i proizvodnje u kombinaciji s neodrživim obrascima potrošnje stavlja sve veći pritisak na životodržive kapacitete našeg planeta“, ali ne predlaže ni-

kakvu akcije vezane za smanjenje stanovništva. Jednako tako, ciljevi održivog razvoja iz Agende 2030 potpuno izostavljaju potrebu za zaustavljanjem rasta stanovništva. Teorije o smanjenju stanovništva predstavljaju tipičan primjer makro-konspiracijskog narativa, u kojem se globalne institucije interpretiraju kao centralizirani akteri s apsolutnom kontrolom nad demografskim procesima. Ova kategorija posebno dobro ilustrira kako se dokumenti poput Agende 21, koji se bave održivim upravljanjem okolišem, reinterpretiraju kao planovi za depopulaciju. Ova teorija zavjere koristi emocionalne i egzistencijalne okidače (strah od bolesti, strah od nestanka, gubitka kontrole), što pridonosi njezinoj popularnosti. Povezivanjem tehnologije, prehrane i zdravstvenih intervencija u jedinstveni narativ, ovi sadržaji učinkovito stvaraju visoko kohezivan, iako empirijski neutemeljen, diskurzivni okvir.

TEORIJE O RODNOJ IDEOLOGIJI

Dominantni narativi (kodovi): „Rodna ravnopravnost razara obitelj“; „Uvođenje rodničkih politika dio je plana globalne kontrole“; „Guranje seksualnog odgoja = indoktrinacija djece“.

Ovi narativi reduciraju SDG 5 (rodna ravnopravnost) na ideološki projekt „brisanja identiteta“, iako ciljevi usmjereni na smanjenje diskriminacije imaju snažnu empirijsku podlogu.

Tematski obrasci: retorika zaštite djece i obitelji (emocionalni okidači); pseudoistraživanja o rodničkim politikama; zamjena pojmova „rod“ i „spol“.

Primjeri: „Rodna ideologija lažna je ideologija koja pod krinkom jednakosti i borbe protiv potlačivosti i obespravljenosti žena uništava obitelj, brak i sve tradicionalne vrijednosti, čineći sve da među jednakima postoje jednakiji.“¹⁵

Analitička interpretacija: Ovaj tip dezinformacija najčešće se oslanja na dizanje moralne panike i politizaciju rodničkih tema. Funkcija mu je mobilizacija otpora prema jednakosti, unatoč jasnoj normativnoj poziciji UN-a i EU. Prema Agendi 2030 ostvarenje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i djevojčica dat će ključni doprinos napretku svih ciljeva i podciljeva Agende. Žene i djevojčice moraju imati jednak pristup kvalitetnom obrazovanju, ekonomskim resursima i političkom sudjelovanju, kao i jednake mogućnosti s muškarcima i za zapošljavanje, vodstvo i donošenje odluka na svim razinama. SDG 5 Rodna ra-

¹³ <https://bezczure.hr/vlad/mala-kronologija-zla/>

¹⁴ UN (12.2022). Agenda 21. <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (18.11.2025)

¹⁵ <https://glas-slavonije.hr/osijek/0000/00/00/o-rodnoj-ideologiji-66445/>

vnopravnost ima za cilj ukinuti sve oblike diskriminacije svih žena i djevojčica svugdje. Prema nedavnom izvješću Programa Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), predrasude prema ženama i dalje postoje i najmanje 25% svjetske populacije vjeruje da je opravdano da muškarac tuče svoju ženu. Druge statistike potvrđuju da postizanje jednakosti između muškaraca i žena i dalje zahtijeva trud: žene zauzimaju samo 25% parlamentarnih mjesta i 28% rukovodećih pozicija u tvrtkama diljem svijeta.

TEORIJE O KVALITETNOM OBRAZOVANJU

Dominantni narativi (kodovi): „Obrazovanje se koristi za indoktrinaciju djece“; „Agenda 2030 želi uvesti rodno transformativni odgoj kao globalni standard“; „Seksualni odgoj služi za rušenje tradicionalnih vrijednosti“; „Digitalna pismenost = cenzura i nadzor“.

Ova tematska kategorija povezuje obrazovne politike s navodnim globalnim pokušajima ideološke kontrole nad djecom. U analiziranim člancima sadržaji iz Cilja održivog razvoja 4 (Kvalitetno obrazovanje) reinterpreteraju se kao mehanizmi indoktrinacije, pri čemu se posebna pozornost posvećuje temama rodnosti, ljudskih prava i seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Tematski obrasci: reinterpetacija obrazovnih ciljeva kao političke indo-ktrinacije; spajanje obrazovnih politika sa spolno/rodnim temama; pogrešno tumačenje koncepata digitalne pismenosti i medijskog obrazovanja; emocionalni okidači vezani uz zaštitu djece snažno se oslanjajući na emocionalne obrasce – „zaštita djece“, „prijetnja obitelji“, „opasnost od seksualizacije“.

Primjeri: „Kao dio Agende 2030, svjetski čelnici planiraju implementirati Rodno transformativno obrazovanje za djecu, univerzalni pristup „seksualnom i reproduktivnom zdravlju“ u kojem žele omogućiti abortus u svakom kutku svijeta, kao i cenzuru i digitalnu nadzor pod krinkom borbe protiv dezinformacija i „govora mržnje“.“¹⁶

Analitička interpretacija: Prema ovom cilju, kako bi se postigao pravedniji i ravnopravniji svijet, nužno je da učenici steknu potrebno znanje za „promicanje održivog razvoja“, „ljudskih prava“, „rodne ravnopravnosti“, „mira“ i „kulturne raznolikosti“. Teorije zavjere o kvalitetnom obrazovanju predstavljaju specifičan segment šireg narativa o „ideološkom preodgoju“, koji se često pojavljuje u kontekstu rasprava o

rodnoj ravnopravnosti, građanskom odgoju i medijskoj pismenosti. Ovi narativi funkcioniraju na dva načina: delegitimiziraju međunarodne obrazovne standarde i mobiliziraju moralnu paniku oko navodnog gubitka tradicionalnih vrijednosti. U stvarnosti, Cilj održivog razvoja 4, posebno podcilj 4.7, naglašava važnost obrazovanja koje obuhvaća: održivi razvoj, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, kulturu mira i nenasilja, globalno građanstvo, uvažavanje kulturne raznolikosti. Ni jedan međunarodni dokument ne zagovara obvezno uvođenje seksualnog odgoja u svrhu indoktrinacije, niti „globalnu standardizaciju“ obrazovanja. Ova teorija zavjere stvara otpor prema modernizaciji obrazovnih sustava i otežava implementaciju programa medijske pismenosti koji su ključni za otpornost društva na dezinformacije.

TEORIJA O 15 MINUTNIM GRADOVIMA

Dominantni narativi (kodovi): „15-minutni gradovi su logori“; „Građani će biti zatvoreni u svoje kvartove“; „Digitalni nadzor i ograničavanje kretanja“.

Ovaj narativ se pojavio globalno 2023. i brzo preuzet u hrvatskom kontekstu, iako se radi o urbanističkom modelu lokalne dostupnosti usluga.

Tematski obrasci: konspiracijski strah od digitalnog nadzora; miješanje klimatskih politika i nadzornih tehnologija; lažne tvrdnje o „ograničavanju kretanja“.

Primjeri: „Glavni je cilj staviti svjetsko čovječanstvo pod još veću kontrolu, učiniti ljude u potpunosti ovisnima o umjetnoj inteligenciji zahvaljujući kojoj će moći biti lakše praćeni i kontrolirani od strane nadzornika. Ljudi će biti primorani na samozarobljavanje putem raznih aplikacija i QR kodova kojih će određivati količinu njihove slobode, odnosno zarobljenosti. Bit ćemo izloženi neviđenom klimatskom, odnosno zelenom teroru na temelju kojeg će nas globalisti ograničavati u mnogočemu, naravno, ako im to dozvolimo.“¹⁷

Analitička interpretacija: Ovaj narativ kombinira elemente tehnofobije i anti-klimatskih stavova, a funkcija mu je delegitimiranje modela održive mobilnosti. Cilj 11 Agende 2030. – o održivim gradovima i zajednicama – zagovara da svi ljudi imaju pristup „odgovarajućem, sigurnom i pristupačnom stanovanju s osnovnim uslugama“ te da se siromašna naselja „unaprijede“. Koncept „grada od 15 minuta“ skovao je Carlos Moreno, savjetnik za urbano planiranje gradonačelnice Pariza Anne Hidalgo. Namijenjen je pro-

¹⁶ <https://www.hrvatski-fokus.hr/2023/12/54261/>

¹⁷ <https://epoha.com.hr/uncategorized/15-minutni-gradovi-kao-moderni-logori-novog-svjetskog-poretka/>

micanju ideje da svi građani trebaju imati sve osnovne usluge koje su im potrebne svakodnevno – poput medicinskih centara, trgovina, škola, parkova ili mjesta za razonodu – vrlo blizu svojih domova, bilo da putuju pješice ili biciklom.

4. Zaključak

Osnovno je polazište ovoga rada da dezinformacije i uz njih povezane teorije zavjere prijete nastojanjima suvremenih društava u nastojanjima da se dostignu ciljevi Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama i da se dostignu ciljevi održivog razvoja. Rezultati analize pokazuju da teorije zavjere o održivom razvoju čine stabilan i sadržajno dosljedan segment hrvatskog online medijskog prostora. Tematske kategorije koje su identificirane – teorije zavjere o Agendi 2030, klimatskim promjenama, hrani i poljoprivredi, migracijama, rodnoj ravnopravnosti te urbanističkim konceptima – upućuju na to da se dezinformacijski narativi razvijaju oko područja u kojima je potrebna široka društvena suradnja i konsenzus. Time se može objasniti zašto upravo ova tematska područja generiraju najveću količinu dezinformativnog sadržaja i teorija zavjere.

Analiza također pokazuje da su izvori takvih narativa koncentrirani na rubnim online portalima i medijskim platformama koje sustavno reproduciraju iste obrasce interpretacija, dok mainstream novinski mediji rijetko sudjeluju u njihovom širenju. Unatoč ograničenom dosegu ovih izvora, njihova kontinuiranost i umreženost doprinose stvaranju relativno stabilnog dezinformacijskog ekosustava, što povećava vjerojatnost da će takvi narativi biti preuzeti, reinterpretirani i redistribuirani u širem digitalnom prostoru.

Uspostavljanjem osam dominantnih tematskih kategorija, ovaj rad pruža analitički okvir za razumijevanje načina na koji se teorije zavjere oblikuju i normaliziraju u području održivog razvoja. Time doprinosi literaturi o dezinformacijama, medijskoj pismenosti i komunikaciji o održivosti te može poslužiti kao polazište za buduća istraživanja usmjerena na: kvantitativnu analizu učestalosti pojedinih narativa, praćenje prijenosa teorija zavjere između različitih platformi, istraživanje utjecaja konspiracijskih narativa na stavove i ponašanja građana, razvoj preventivnih strategija i obrazovnih programa iz područja medijske i informacijske pismenosti.

S obzirom na rastući značaj održivosti u globalnim i lokalnim politikama, razumijevanje načina na koji se formiraju i šire teorije zavjere ključno je za stvaranje otpornijih institucija, informirane javnosti i

učinkovitijih komunikacijskih strategija. Identificirani obrasci upućuju na potrebu sustavne, dugoročne i sveobuhvatne društvene reakcije koja uključuje akademski sektor, medije, obrazovne institucije i donositelje politika.

Literatura

1. Blanuša, N. (2011). Teorija zavjera i hrvatska politička zbilja 1980. – 2007. Plejada: Zagreb
2. Coady, D. (2021). Conspiracy theory as heresy. *Educational Philosophy and Theory*, 55(7), 756–759. <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.1917364>
3. Cook, J. (2020): Deconstructing Climate Science Denial. In: Holmes, D., Richardson, L.M. (eds.) *Edward Elgar Research Handbook in Communicating Climate Change*. Cheltenham: Edward Elgar.
4. Eco, U. (2015). Intervju - Umberto Eco. Velike laži stvaraju povijest. Lupiga. Pristupano 26.08.2025 <https://lupiga.com/intervju/intervju-umberto-eco-velike-lazi-stvaraju-povijest>
5. Edelman (2022): Edelman Trust Barometer 2022. Global Report. https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2022-01/2022%20Edelman%20Trust%20Barometer%20FINAL_Jan25.pdf (1.06.2024.)
6. Blanco, P. R. (2023). From banning meat to indoctrinating children: These are some of the conspiracies about the UN Sustainable Development Goals. <https://english.elempais.com/international/2023-09-19/from-banning-meat-to-indoctrinating-children-these-are-some-of-the-conspiracies-about-the-un-sustainable-development-goals.html>.
7. European Union (2021). *Teaching Media Literacy and fighting Disinformation with eTwinning*. Luxembourg : Publications Office of the European Union.
8. Europska komisija (2018): Akcijski plan za borbu protiv dezinformiranja. Zajednička komunikacija Europskom parlamentu, Europskom vijeću, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija. JOIN(2018) 36 final. eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018JC0036&from=en (25.04.2024.)
9. Grbeša Zenzerović, M i Nenadić, I. (2022) Jačanje otpornosti društva na dezinformacije: Analiza stanja i smjernice za djelovanje. Agencija za elektroničke medije, Zagreb
10. Hrvatska enciklopedija (n.d.). Urota. [https://www.enciklopedija.hr/clanak/urota#:~:text=teorije%20urote%20\(zavjere\)%20polaze%20od,ne%C4%8Dija%20tajna%20odluka%20ili%20djelovanje](https://www.enciklopedija.hr/clanak/urota#:~:text=teorije%20urote%20(zavjere)%20polaze%20od,ne%C4%8Dija%20tajna%20odluka%20ili%20djelovanje).
11. Jolley D, Douglas K. M. (2014) The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *Br J Psychol.* 2014 Feb;105(1):35-56.
12. Koper, A. J. (2024). A critical conceptualization of conspiracy theory. *Constellations*, Volume 31, Issue 3
13. Levy, N. (2007). Radically socialized knowledge and conspiracy theories. *Episteme*, 4, 181–192.
14. Lewandowski, S., Cook, J. (2020). *The Conspiracy Theory Handbook*. Dostupno na <http://sks.to/conspiracy>
15. Raskrinkavanje.ba, n.d. Teorija zavjere. Pristupano: <https://medijskapismenost.raskrinkavanje.ba/oblici-manipulacija-i-kome-se-obratiti-ako-ih-uocite/koji-sve-oblici-medijskih-manipulacija-postoje/teorija-zavjere/>
16. Rorty, R. (2021). Rorty on Religion. *The Cambridge Companion to Rorty*. Cambridge University Press pp. 243 - 260

-
17. Statista (2020): Where Climate Change Deniers Live, Statista, <https://www.statista.com/chart/19449/countries-with-biggest-share-of-climate-change-deniers/> (1.06.2024.)
 18. Tollefson, J. (2020): How hot will Earth get by 2100? *Nature* 580: 444-446.
 19. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. (N.d.). The 17 Goals. Pristupano: <https://sdgs.un.org/goals>
 20. UN (1997): *Agenda for Development*. New York, NY, USA, 1997.
 21. UN (12.2022). Agenda 21. <https://sustainabledevelopment.un.org/outcomedocuments/agenda21> (18.11.2025)
 22. UN (2015a). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/publications/transforming-our-world-2030-agenda-sustainable-development-17981>
 23. UN (2015): *Program održivog razvoja do 2030*. <https://sdgs.un.org/goals> (20.08.2024)
 24. UN Global Compact (n.d.). Diversity, Equity and Inclusion. <https://unglobalcompact.org/take-action/action/dei>
 25. Uscinski, J.E., Douglas, K., Lewandowski, S. (2017). Climate Change Conspiracy Theories. *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*. Pristupano 26 kolovoza. 2025, from <https://oxfordre.com/climatescience/view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-328>
 26. Vasist, P. N., Krishnan, S. (2023): Fake news and sustainability-focused innovations: A review of the literature and an agenda for future research. *Journal of cleaner production*, Volume 388. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652623000914> (17.07.2024)
 27. Yuan, L., Jiang, H., Shen, H.; Shi, L., Cheng, N. (2023): Sustainable Development of Information Dissemination: A Review of Current Fake News Detection Research and Practice. *Systems* 11,
 28. Znanstvenici za klimu – Hrvatska (03. 12. 2020). *Znanstveni konsenzus o klimatskim promjenama*. <https://www.znanost-klima.org/tag/mitovi/> (18.11.2025)